

Agata Bielik-Robson
w postsekularnej analizie
Dialektyki oświecenia

Andrzej Zawadzki
o teologicznych korzeniach zachodniej
obrazowości

Zbigniew Kadłubek
o egzystencjalnym przeciwieństwie
wiary i lęku

Joanna Soćko
w wykładni chrześcijańskiej
retoryki komunii

Agnieszka Kaczmarek
o figurze Innego u Mertona i Levinasa

Katarzyna Szkaradnik
o religii w duchu hermeneutyki ponowoczesnej

Tomasz Kunz
socjologicznie na temat kondycji
postsekularnej

Przemysław Piwowarczyk
o wspólnocie komunikacyjnej
w tekstach gnostyckich

Danuta Sosnowska
o świadomości religijnej
w literaturze czeskiej

Stanisław Obirek
na temat religijności otwartej
według Vincenza

Krzysztof Krasuski
o pojęciu wspólnoty w krytyce literackiej
Burka

Andrzej Pawelec
w lekturze sportu jako przestrzeni religijnej

Adam Regiewicz
o teologii nowych mediów

WIĘZI WSPÓLNOTY THE TIES OF COMMUNITY

WIĘZI WSPÓLNOTY

Literatura – religia – komparatystyka

THE TIES OF COMMUNITY

Literature, Religion, Comparative Studies

Redakcja / Edited by
Piotr Bogalecki
Alina Mitek-Dziemba
Tadeusz Sławek

Wydawnictwo FA-art
Uniwersytet Śląski
Katowice 2013

Recenzent: dr hab. prof. UO Jacek Gutorow (Uniwersytet Opolski)

Książka ukazuje się w serii „Komparatystyka literacka i kulturowa”.

Redaktor serii: prof. dr hab. Tadeusz Sławek

SPIS TREŚCI

<i>Piotr Bogalecki, Alina Mitek-Dziemba, Tadeusz Sławek</i> Słowo wstępne	7
Część I	
<i>Agata Bielik-Robson</i> (University of Nottingham, Polska Akademia Nauk) Jewish Ulysses. Post-Secular Meditation on the Loss of Hope	16
<i>Andrzej Zawadzki</i> (Uniwersytet Jagielloński) Wcielenie, obraz, ślad	49
<i>Zbigniew Kadłubek</i> (Uniwersytet Śląski) Niewiara, czyli lęk	60
<i>Joanna Soćko</i> (Uniwersytet Śląski) (Meta)physical Body Language. The Role of Food and Hunger in the Life of the Church	73
<i>Agnieszka Kaczmarek</i> (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie) Who Do I Meet When I Meet a Stranger? Reading Thomas Merton and Emmanuel Levinas	85
<i>Katarzyna Szkaradnik</i> (Uniwersytet Śląski) Przypadek zmieniany w przeznaczenie. O religijności tekstów i tekstualności religii z perspektywy hermeneutyki ponowoczesnej	98
Część II	
<i>Tomasz Kunz</i> (Uniwersytet Jagielloński) Indywidualizacja i więź wspólnotowa. Religia jako narzędzie samoidentyfikacji w świecie późnej nowoczesności	114
<i>Przemysław Piwowarczyk</i> (Uniwersytet Śląski) Wspólnota ukryta w micie. Metody społecznego odczytywania tekstów religijnych na przykładach z literatury gnostyckiej	126
<i>Danuta Sosnowska</i> (Uniwersytet Warszawski) „Modlitwa i bluźnierstwo”. Otwarcie na transcendencję czeskiej kultury	141
<i>Stanisław Obirek</i> (Uniwersytet Warszawski) Stanisław Vincenz: Taniec przeciw konieczności	161
<i>Krzysztof Krasuski</i> (Uniwersytet Śląski) Koncepcja wspólnoty według Tomasza Burka	176
<i>Andrzej Pawelec</i> (Uniwersytet Jagielloński) Sports: A Modern Arena for the Sacred?	187
<i>Adam Regiewicz</i> (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie) Teologia nowych mediów	199

Część III

Wacław Forajter (Uniwersytet Śląski) Totemizm i ewolucja. O <i>Drzewie latającym</i> Sygurda Wiśniowskiego	220
Marta Łukasiewicz (Uniwersytet Warszawski) „Pokorny herezjarcha Nikołaj” — Leskowa stosunki z Kościołem prawosławnym	232
Agnieszka Kaczmarek (Uniwersytet Adama Mickiewicza) Opowiadając wspólnotę (Thomas Mann — Max Weber — Charles Taylor)	242
Maciej Stroiński (Uniwersytet Jagielloński) Messiah the Destroyer: Jewish Eschatology Made Visible	254
Grzegorz Marcinkowski (Uniwersytet Śląski) Ciało Ojca i „ciemny fluid”. Brunona Schulza pisanie wyobcowane	271
Joanna Stolarek (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach) Hellish Bedlam and Search for Christian Values in Flannery O'Connor and Flann O'Brien Works	289
Alina Mitek-Dziemba (Uniwersytet Śląski) Animal Theology: The Case for a Post-Secular Sacrality (With a Little Help from D. H. Lawrence)	300
Część IV	
Tadeusz Sławek (Uniwersytet Śląski) <i>Bleak Liturgies</i> . Thinking Faith in the Unblest Time	316
Anna Porczyk (Uniwersytet Warszawski) Erri De Luca — mieszkaniec Biblii	341
Marek Mikołajec (Uniwersytet Śląski) Dom ducha. Listy z Rzymu Morcinka i Kadłubka	350
Piotr Bogalecki (Uniwersytet Śląski) „Zasupłany w rytmach”. <i>Wykorzenie</i> Witolda Wirpszy jako poemat postsekularny	359
Tomasz Umerle (Uniwersytet Adama Mickiewicza) Poezja Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego — próba interpretacji postsekularnej	383
Aleksander Nawarecki (Uniwersytet Śląski) „Co mam nie wierzyć”. Justyna Bargielska i polskie zawstyżenie wiara	403
Indeks nazwisk	417

SŁOWO WSTĘPNE

Zdaję sobie sprawę, że istnieje kilka wykładni etymologii słowa religio, ale ogólnie przyjmowany pogląd głosi, że wskazuje ono na pewien rodzaj więzi, wiązania. Ten sam rdzeń obecny jest w słowie „wiązadło”: wiązanie, o które tu chodzi, podtrzymuje dany organ oraz zapewnia swobodę posługiwania się nim jako częścią ciała. Właśnie w tym znaczeniu używam słowa „religijny”. Odwołuje się ono do wiązania, zabezpieczania. Podobnie jak wiązadło jest ono tym, co zabezpiecza swobodę funkcjonowania. To wiązanie zatem otwiera możliwość wolności. Gdy tylko przerwie się wiązadło, następuje atrofia — ciało jest już martwe, a nie żywe. A jeśli tak się rzeczy mają, to słowo „religia” nie ma sensu, jeżeli nie zakłada się pewnej dozy wolności. David Jones¹

Z całą pewnością nie doszło bynajmniej do tego — chociaż wielu komentatorów wciąż jest tego zdania — że to, co religijne, sakralne, boskie, zostało rozkruszone, rozsypane i doszczętnie usunięte ze świata przez czynnik zewnętrzny, przez światło oświecenia. Rezultatem czegoś takiego byłby świat składający się z samych pogrzebów, zasmucająco żałosnych. Doszło natomiast do tego, że to, co religijne, sakralne, boskie, w wyniku tajemniczego procesu osmozy zostało wchłonięte i ukryte w czymś, co już nie potrzebuje tamtych nazw, gdyż jest samowystarczalne i poprzestaje na przekonaniu, że uchodzi za s p o ł e c z e ń s t w o . Roberto Calasso²

Innymi słowy, nie potrzebujemy Boga w imię rzeczy boskich, ale po to, by móc zwracać wystarczającą uwagę na rzeczy świeckie. Możemy wręcz powiedzieć, że wszystko, co Rosenzweig chciał pokazać, to ten jeden wniosek — że mieszkanie naprawdę w środku życia — odpowiedzialność wobec bliźniego i wobec żądania dnia, die Forderung des Tages — jest tak naprawdę ogromnym, wręcz cudownym osiągnięciem, które wymagało jakiejś formy boskiego wsparcia — formy miłości — utrzymywanej z kolei przy życiu przez pewną formę życia. (...) Czy to myślenie religijne? — moim zdaniem, raczej pierwszy, niepewny krok na drodze, którą możemy skromniej nazwać myśleniem postsekularnym. Eric Santner³

¹ D. Jones: *Art and Sacrament*. W tegoż: *Epoch and Artist. Selected Writings*. Red. H. Grisewood. London 1959, s. 158.

² R. Calasso: *K*. Przeł. S. Kasprzysiak. Warszawa 2011, s. 24.

³ E. Santner: *Cuda się zdarzają. Benjamin, Rosenzweig, Freud i problem bliźniego*. W: S. Žižek, E. Santner, K. Reinhard: *Bliźni*. Przeł. E. Ulińska. Warszawa 2013, s. 171.

Od więzi do więzienia droga niedaleka — zwykle prowadzi ona przez wiązanie, węzły i powrozy. Nie wydaje się zatem przypadkiem, że łacińskie *ligare*, od którego wywodzić można słowo *religio*, oznaczało zarówno ‘związać, przywiązać, połączyć’, jak i ‘krępować, ograniczać, zmuszać’. Pomimo tego,⁴ że niejasne pochodzenie *religio* zawsze sprzyjało etymologicznej ekwilibrystyce — zwłaszcza jeśli pamięta się o frapującym pokrewieństwie religii i lektury (*vide*: czasownik *legere*), tudzież o wadze prefiksu *re-* wzywającego do twórczego, inwencyjnego powtórzenia — nie ulega wątpliwości, że tego typu dociekania nie wystarczą; to na ich marginesie przypomni wszak Jacques Derrida, że „nic nie rozstrzyga się u źródła”⁴. Etymologia nie może wystarczać także autorom niniejszej publikacji, którym — podobnie jak francuskiemu filozofowi i pozostałym uczestnikom poświęconego religii seminarium na Capri — nie chodzi o próby uchwycenia „religii jako takiej, w ogóle lub w istocie”, ale o namysł nad „religią dzisiaj”⁵. To dziś bowiem — a owo „dziś” obejmuje już prawie dwie dekady — staje ona w centrum wielu istotnych debat i rozważań, wyraźnie akcentujących jej polityczno-społeczny charakter (by przywołać tu tylko renesans zainteresowana teologią polityczną), a z drugiej strony wyczuwalnie zbliżających ją do świata literatury; intuicje takie odnajdujemy chociażby u nawiązujących do rozpoznania Derridy Johna D. Caputo czy Jean-Luca Nancy’ego. I tak, jeśli ten ostatni za „najważniejsze, a jednocześnie najbardziej bolesne świadectwo nowoczesnego świata” uznawał w 1986 roku „świadectwo rozkładu, rozpadu lub unicestwienia wspólnoty”, dopowiadając, iż „być może łączy ono w sobie wszystkie inne świadectwa, za które epoka ta musi wziąć odpowiedzialność”⁶, to już w 2005 roku, inaugurując projekt *Déconstruction du christianisme*, w swoim namyśle nad naszym byciem razem wyraźnie zwracał się w stronę religii. Ów „zwrot” w myśleniu Nancy’ego jawi się dziś jako modelowy, by nie powiedzieć: typowy. We *Wprowadzeniu* do opublikowanej w 2005 roku książki *Zwischen Naturalismus und Religion (Między naturalizmem a religią)* nieprzypadkowo konstatawał Jürgen Habermas, że „myśl postmetafizyczna nie może zrozumieć samej siebie, jeśli nie wpisuje tradycji religijnych we własną genealogię”, a następnie

⁴ J. Derrida: *Wiara i wiedza. Dwa źródła „religii” w obrębie samego rozumu*. Przeł. P. Mrówczyński. W zbiorze: *Religia. Seminarium na Capri prowadzone przez Jacquesa Derridę i Giannię Vattimo* [...]. Warszawa 1999, s. 55.

⁵ Tamże, s. 57.

⁶ J.-L. Nancy: *Rozdzielona wspólnota*. Przeł. M. Gusin, T. Załuski. Wrocław 2010, s. 9.

ostrzegął, iż „nierozumne byłoby odsuwanie na boczny tor tych silnych tradycji jako czegoś w rodzaju archaicznej »pozostałości«, zamiast odkrywać wewnętrzny kontekst, który wiąże je z nowoczesnymi formami myślenia”⁷. Zadanie odkrywania i reinterpretowania owych form wzięła na siebie tak zwana myśl postsekularna, wyraźnie wychylona w stronę etycznych aspektów religii, które, zdaniem Habermasa (autora nośnej wszak kategorii „społeczeństwa postsekularnego”), skutecznie „chronią od zapomnienia wymiar naszego społecznego i osobistego współzycia”⁸. Tak rozumiany postsekularyzm wydaje się podążać w kierunku, na jaki w latach dziewięćdziesiątych naprowadził humanistykę „zwrot etyczny” — zwłaszcza w swoim wariacie „retorycznym” (Danuta Ulicka), inspirowanym tekstami Emmanuela Levinasa oraz Jacques’a Derridy⁹.

To postsekularne zainteresowanie religią — nieredukowalne do prostodusznie, jeśli nie wręcz prostacko, pojmanego jej „powrotu” — wydaje się nam inspirujące i warte kontynuacji, a jednocześnie wymagające rzetelnej refleksji nad jego przyszłością, przebiegiem i przyczynami. W efekcie zasygnalizowany w tytule niniejszej monografii splot (a może i supeł...) problemów i dyskursów jawi się zarówno jako obiecujący, jak i niezwykle skomplikowany. Zdajemy sobie sprawę, że — jak w przypominającej przestrożę Gordionu miniaturze Zbigniewa Herberta — zaciśnięcie się wciąż bardziej i bardziej, węzeł ten nie przestaje „kpić sobie z naszych wysiłków”¹⁰. Zamiast jednak dobywać miecza, aby dokonać nieodwracalnego cięcia, chcielibyśmy mimo wszystko raz jeszcze zadać sobie kilka, zawsze niewczesnych, pytań, ufni w możliwość odnalezienia nowych na nie odpowiedzi, a zarazem świadomi, że ich poszukiwanie „zakłada zgodę na błędzenie; bezradność wobec splątanej materii świata, cudowną ludzką niepewność i pokorną cierpliwość”¹¹. W jaki sposób można zatem mówić dziś o teologii i religijności, a do jakiego typu refleksji obligują nas wewnętrzne prawa tej i innych akademickich

⁷ J. Habermas: *Wprowadzenie*. W: tegoż: *Między naturalizmem a religią. Rozprawy filozoficzne*. Przeł. M. Pańków. Warszawa 2012, s. 11.

⁸ Tamże, s. 12.

⁹ Więcej na temat takiego rozumienia postsekularyzmu we wprowadzeniu do antologii *Drzewo Poznania. Postsekularyzm w przekładach i komentarzach*. Red. P. Bogalecki, A. Mitek-Dziemba. Katowice 2012.

¹⁰ Z. Herbert: *Węzeł gordyjski*. W: tegoż: *Węzeł gordyjski oraz inne pisma rozproszone 1948–1998*. Oprac. P. Kądziała. Warszawa 2001, s. 74.

¹¹ Tamże, s. 78.

dyscyplin? Czy nie więżą one namysłu nad tym szczególnie frapującym typem więzi, jaki nazywamy religią? Czy można jeszcze uprawiać teologię na sposób ahistoryczny, stroniący od jakichkolwiek odniesień do ustaleń nauk społeczno-politycznych? Czy ma sens podejmowanie interpretacji tekstów literackich i kulturowych bez świadomości ich kryptoteologicznych uwikłań? Czy możliwa jest inna, nowa refleksja nad religią i na czym miałyby ona polegać? Czy możliwe są więzi bez więzów?

Odpowiedzi na te i inne pytania poszukiwaliśmy w trakcie międzynarodowej konferencji *Więzi wspólnoty. Literatura — religia — komparatystyka / The Ties of Community. Literature, Religion, Comparative Studies*, która odbyła się w Katowicach w dniach 16–17 listopada 2012 roku. Nie chcąc więzić dyskursu w ramach już istniejących podziałów, próbowaliśmy podjąć interdyscyplinarne, niesprowadzalny do refleksji teologicznej, socjologicznej czy literaturoznawczej, namysł nad fenomenem religii jako więzi społecznej i nad jego literackimi reprezentacjami. Zastanawialiśmy się zarówno nad wzajemnymi związkami zagadnień teologiczno-religijnych, praktyk literackich różnych czasów i języków, jak i nad historycznymi przemianami obustronnych relacji tego, co teologiczne, oraz tego, co polityczno-społeczne. Jednocześnie pragnęliśmy zainicjować refleksję nad formułą komparatystyki jako dyskursu pośredniczącego, w którym gest porównania nie sprowadza się do praktyki badawczej, ale pociąga za sobą próbę redefinicji i rekonfiguracji zastanych pól dyscyplinarno-dyskursywnych. Za dobrą okazję do poruszenia tych zagadnień wraz z naszymi gośćmi, współpracownikami i przyjaciółmi uznaliśmy mały, lokalny jubileusz — dziesięciolecie Katedry Literatury Porównawczej Uniwersytetu Śląskiego, powołanej do istnienia w 2002 roku. Katedry, która swoją skromną rację bytu od początku upatrywała w programowym wręcz negocjowaniu i przekraczaniu granic pomiędzy dziedzinami nauki i życia, a w teologii i religii lokowała nadzieję na wypracowanie języka społecznie odpowiedzialnego, pozwalającego na pokojowe porozumienie, a przy tym wrażliwego etycznie i chroniącego to, co zagrożone przemocą ideologicznego myślenia, bezradne swoją innością, niepewne swych nieortodoksyjnych racji czy skazane na polityczny niebyt. Religijność, w jej postsekularnym wydaniu — trafnie określanym przez Johna A. McClure'a jako „projekt odpowiedzialnego powrotu” w formie takiej praktyki myślowej, która, „czerpiąc ze zdobyczy hermeneutyki, poststrukturalizmu i pragmatyzmu, wystrzega się absolutnych deklaracji i całościowych schematów,

oraz powstrzymuje naturalny dla instytucjonalnej religii odruch partycypowania we władzy i majestacie”¹² — wydała nam się wyjątkową figurą twórczego humanistycznego myślenia na miarę nowej dekady, a może i tysiąclecia, zainaugurowanego przecież eksplozją niepokojów na tle kulturowo-religijnym. Chodziło zatem o cichą rewoltę przeciw rozumowaniu, które każe patrzeć na homogeniczną świecko-racjonalistyczną przestrzeń świata i towarzyszący jej logos jako na bezwyjątkowe, niedopuszczające alternatywy: o odrzucenie owej kulturowej oczywistości, że, jak pisze Charles Taylor, toczący się od początku moderny kumulatywny proces odczarowywania rzeczywistości umieszcza nas bezwzględnie „w czasie świeckim, który jest coraz bardziej określony, opisany i zmierzony, który staje się środowiskiem zamkniętym, bez jakiegokolwiek szczeliny”¹³. Chodziło o niejasne przecucie, że pragnienie i widmo inności nawiedzające humanistykę po 2000 roku daje się również, a może przede wszystkim, rekonstruować jako ślad religijny, że stanowi ono wskazanie na figurę transcendencji jako na radykalnego Innego, niepoddającego się podporządkowaniu ani instrumentalnym racjom, ani rzekomo uniwersalizującym, a w istocie partykularnym paradygmatom, a przez to otwierającego jakąś szczelinę dla emancypacji, dla zbawienia. Rozpoznaniu subiektywnej niewystarczalności towarzyszyła zaś próba powrotu do perspektywy wspólnotowej jako właściwego pola odniesienia rozważań teologicznych i religijnych: do pytań o praktykę moralną społeczności, o sposoby dobrego życia i drogi społecznej zmiany, do — jak chce Agata Bielik-Robson — mądrościowej refleksji nad kondycją ludzką¹⁴. I, co nieuchronne, był to także powrót do języka i pisma, do literatury w szerokim sensie tego słowa: „Otóż, jeśli istnieje w dzisiejszych czasach *nowe* »pytanie o religię« — zauważa Derrida w swoim wykładzie wygłoszonym na Capri — to chodzi tu oczywiście o język — a mówiąc dokładniej o idiom, literę, pismo, które stanowią środowisko wszelkiego objawienia i wszelkiego wierzenia, element koniec końców nieredukowalny i nieprzetłumaczalny — lecz o idiom nie dający się oddzielić od więzi społecznej, politycznej, rodzinnej,

¹² J.A. McClure: *Partial Faiths. Postsecular Fiction in the Age of Pynchon and Morrison*. Athens-London 2007, s. 12 [podkreśl. pochodzi od autorów niniejszego tekstu].

¹³ Ch. Taylor: *Nowoczesne imaginaria społeczne*. Przeł. A. Puchejda, K. Szymaniak. Kraków 2010, s. 249.

¹⁴ A. Bielik-Robson: *Inna nowoczesność. Pytania o współczesną formułę duchowości*. Kraków 2000, s. 6.

etnicznej, wspólnotowej (...)”¹⁵. Dyskurs społeczny i kodująca go literatura stanowią więc uprzywilejowaną formę manifestowania się intuicji dotyczących relacji pomiędzy świeckością a religijnością, wiedzą i wiarą, przez co pozwalają odkryć ich wielorakie (zawężłone — chciałoby się rzec w kontekście rozważanej tu tematyki) wzajemne uwikłania.

*

Nawet jeśli, jako redaktorzy niniejszego tomu, w swoich wysiłkach zebrania konferencyjnych i pozakonferencyjnych głosów postępowaliśmy tak — by przywołać znów słowa Derridy — „jakbyśmy posiadali jakiś wspólny sens tego, co znaczy »religia« (...), wierzyli w minimalną wiarygodność tego słowa”¹⁶, to owo wrażenie dzielonego sensu czy przed-rozumienia ustąpić musiało przed wielością i różnorodnością spojrzeń oraz perspektyw badawczych, jakie reprezentują autorzy zamieszczonych tu tekstów. Interdyscyplinarność wydaje się dziś chronicznym stanem wszelkich kulturowych badań nad religią, których nie da się przecież zamknąć w wąskich ramach tradycyjnie rozumianej teologii, nawet jeśli zamierzonym celem konferencji i dokumentującej ją książki miała być dyskusja nad społecznym i naukowym umocowaniem dyskursu teologicznego w obliczu typowych dziś dla zachodniego świata ciągłych redefinicji religijności. *Re-ligare*, powtórne postawienie pytania o więzy i więzi, również te wykraczające poza to, co immanentne i świeckie, inspiruje tu do przyjęcia szeroko komparatystycznej perspektywy, także w sensie diachronicznym. Stąd wśród zebranych artykułów, choć przeważają studia nad bliższą i dalszą współczesnością, nie zabrakło analiz poświęconych historycznie pojmowanym wspólnotom religijnym: wczesnochrześcijańskim, gnostyckim, nowożytnym czy dziewiętnastowiecznym. Z kolei wśród artykułów badających religijno-społeczne aspekty nowoczesności ważne wydaje się zarówno zróżnicowanie tematyczno-przedmiotowe (na przykład eksploracja ukrytych teologicznych przesłańek pisarstwa filozoficznego, literackich sposobów de- i rekonstrukcji wątków religijnych, najnowszych ustaleń socjologii religii, powiązań teologii z rozwijającymi się obecnie żywiołowo studiami nad relacjami ludzko-zwierzęcymi, roli refleksji teologicznej w rozważaniu wybranych fenomenów życia zbiorowego w rodzaju sportu czy nowych mediów), jak i dystrybucja

badanych dziedzin w sensie geograficznym (wspólnota mała, lokalna i regionalna, wspólnota narodowa, relacje międzykulturowe i międzyreligijne, specyfika religijno-społeczna diaspory). Wielotorowość tej narracji, która w powierzchniowej lekturze może stwarzać wrażenie trudnego do przeniknięcia rozproszenia, wydała nam się jednak o tyle cenna, że istotnie dokumentowała różnorodność i bogactwo myśli ogarniającej wiarę i religię w ich odniesieniu wspólnotowym, zwłaszcza w zderzeniu z nowymi prądami myślowymi we współczesnej humanistyce. Nie zdecydowaliśmy się więc w żaden sposób wielości tej ograniczać.

W przypadku tak pomyślanej, interdyscyplinarnej całości każda próba jej podziału i klasyfikacji musi się jawić jako prowizoryczna czy wręcz kompromisowa — i taką też postać przybrać musiała kompozycja niniejszej książki. W jej części pierwszej zgromadziliśmy rozprawy zakreślające ideowe kontury podejmowanej refleksji nad religią i wspólnotą. Wprawdzie odwołują się one do literatury, ale zdecydowanie bliżej im do refleksji o charakterze teologiczno-filozoficznym. Z kolei analizującym społeczne funkcjonowanie religii i innych form duchowości tekstom pochodzącym z części drugiej patronować wydaje się podejście socjologiczne. W końcu, artykuły zgromadzone w częściach trzeciej i czwartej przynależą, jak należałoby przyjąć, do dziedziny literaturoznawstwa — wszystkie one poświęcone są wprost tekstom literackim, czy będą to klasyczne już dzieła modernistyczne (część trzecia), czy teksty autorów współczesnych i żyjących w czasach nam nieodległych (część czwarta). Wychodząc od tego, co literackie, podejmują one cenny namysł nad różnorodnymi związkami tego, co teologiczne, i tego, co społeczne, stale oscylując tym samym wokół wierzchołków interesującej nas, wyeksponowanej w podtytule książki niniejszej, triady.

Znakomita większość szkiców i rozpraw prezentowanych w publikacji niniejszej bazuje na tekstach katowickich wystąpień konferencyjnych. Przez ich autorów zostały one rozszerzone i odpowiednio zmodyfikowane. I chociaż z wielu względów nie mogliśmy dołączyć do nich zapisu długich i inspirujących dyskusji towarzyszących ich wygłaszaniu, echa tych ostatnich są w nich wyraźnie słyszalne. Dzięki temu książka ta staje się także świadectwem spotkania, za które wszystkim jego uczestnikom jesteśmy wdzięczni.

Piotr Bogalecki, Alina Mitek-Dziemba, Tadeusz Sławek

¹⁵ J. Derrida: *Wiera i wiedza*, dz. cyt., s. 10–11.

¹⁶ Tamże, s. 9 [cytat zmodyfikowany].

INDEKS NAZWISK

A

- Abraham 28, 95, 262, 264, 362, 376, 379
Abramowski Edward 164, 170
Adorno Theodor W. 16–20, 23–30, 32–47, 223
Afanasjew Nikołaj N. 241
Agamben Giorgio 261, 373, 383, 386, 387, 391, 394–396, 399, 401
Akiba Ben Josef 254, 255
Albert Karl 215
Alikin Valeriy A. 134
Alleson–Gerberg Shay 266
Althoff Jochen 128
Anderson Benedict 247
Andrzejewski Jerzy 407
Antoni, metropolita 237, *właśc.* Aleksiej P. Chrapowicki
św. Antoni Pustelnik 400
św. Antoni z Padwy 309
Appadurai Arjun 181
Arendt Hannah 20
Aryeh Kaplan 260
Arystoteles 19, 38, 53, 145, 249, 250
Ashton E.B. 23
Attridge Harold W. 136
św. Augustyn 81, 82, 210, 312, 392–394

B

- van Baal Jan 108
Babuchowski Andrzej 141, 149
Bachelard Gaston 40

- Bachtin Michail M. 208
Bacon Francis 31
Badiou Alain 116, 373
Bagnall Roger 133
Balabán Jan 147
Balasopoulos Antonis 321
von Balthasar Hans Urs 62, 64
Banasiak Bogdan 271
Baran Bogdan 50, 63, 248
Barańczak Stanisław 376
Bargielska Justyna 408–415
Barker Francis 229
Barnum P.T. (Phineas Taylor) 221
Barry Catherine 134
Barthes Roland 106, 107, 380
Barth Fredrik 166, 167
Barth Karl 44, 71
Bartuzi Katarzyna 226
Bataille Georges 372
Baudrillard Jean 199
Bauman Zygmunt 117, 119, 123, 125
de Beaugrande Robert–Alain 106
Beauvois Daniel 162, 169, 173
Beckett Samuel 108
Beckford James 115, 117, 120
Beck Ulrich 114, 115, 118, 119, 121–125, 175
Bednář Miloslav 154
Beier Matthias 64
Bellah Robert 187, 196
Benjamin Andrew 46

- Benjamin Walter 7, 17, 20, 24, 33, 34,
44–46, 238, 254–260, 262–264,
268–270, 368, 390, 391, 395
- Benstock Bernard 29, 41
- di Berardino Angelo 49
- Bérard Victor 29
- Berenbaum Michael 260
- Berent Waclaw 161
- Berezkina Elena P. 238
- Berger Peter L. 115, 121, 123, 175
- Bergo Bettina 94, 95
- Bergson Henri 40, 146, 370
- Bernanos Georges 407
- Bernstein Jay 46
- Bernstein Richard J. 255
- Berz August 60
- Beszterda Maria Magdalena 383
- Beyer Peter 115
- Bhabha Homi K. 229
- Białoszewski Miron 405
- Bielawska Magdalena 150
- Bielik–Robson Agata 11, 114, 118, 254,
370
- Bieńkowski Dawid 183
- Bierdiajew Nikołaj A. 241
- Bilczewski Tomasz 371
- Blachnicki Franciszek 409
- Blackledge Catherine 226
- Blake William 43
- Blanchot Maurice 271
- Bloch Ernst 16, 23
- Bloch Natalia 228
- Bloom Harold 25, 29, 254, 258
- Blumenberg Hans 27
- Bluszcz Lucjan 114
- Boecjusz 202
- Bogalecki Piotr 9, 102, 145, 373, 374, 383.
- Bogucki Mateusz Andrzej 72
- Bolz Norbert 199
- Bonhoeffer Dietrich 72
- Bononno Robert 202
- Borgmann Albert 189, 197
- Borowik Irena 150
- Breit Harvey 295
- Broch Hermann 184
- Brodzka–Wald Alina 176
- Brown Norman O. 336
- Brożek Mieczysław 132
- Bruce Steve 115
- Bryars Gavin 414
- Bryll Ernest 403, 404, 406
- Brzeska Izabela 50
- Brzezicka Barbara 55
- Brzozowski Stanisław 164, 169, 178,
180, 182
- Buber Martin 47, 92
- Bucholc Marta 222
- Budda 111, *właśc.* Siddhartha Gautama
- Budgen Frank 29
- Budzyk Justyna 205
- Budzyński Tomasz 406
- Budzyński Wiesław 271
- Buksiński Tadeusz 204
- Bułgakow Siergiej N. 241
- Buñuel Luis 262
- Burdziej Stanisław 115
- Burek Tomasz 176–185
- Burkert Walter 108
- Bush George W. 103
- Byers Sarah 81
- Byron George Gordon 353
- C**
- Calasso Roberto 7
- Camus Albert 89
- Caputo John D. 8, 98, 102–106, 109,
111
- Cardenal Ernesto 87

- Caro Leopold 170
- Carr Nicholas 202
- Carroll Lewis 319
- Casanova José 115, 120, 122, 124
- Cassirer Ernst 56, 187, 197, 198
- Castells Manuel 200, 201
- de Certeau Michel 410
- Chalier Catherine 94
- Chalasiński Józef 186
- Charcot Jean-Martin 227
- Charlesworth James H. 267
- Chauvin Tatiana 261
- Chayim Nachman Bialik 254
- Chlebuś Marek 201
- Chmielewski Adam 244
- Chojnowski Zbigniew 375
- Chomiakow Aleksiej S. 236, 241
- Choroszy Jan A. 166
- Chyła Wojciech 204
- Cieplińska Halina 380
- Cioran Émile 36
- Cohen Hermann 21
- Cohen Richard A. 90, 91, 93, 94
- Combs James E. 375
- Comte Auguste 115, 220
- Connolly William E. 312
- Conrad Joseph 228, 229, *właśc.* Józef
Teodor Konrad Korzeniowski
- Corngold Stanley 371
- Cotes Peter 221
- Croft–Cooke Rupert 221
- Cuadra Pablo Antonio 85
- Cudak Romuald 376
- Cumming John 36
- cummings e.e. 335–340, *właśc.* Edward
Estlin Cummings
- Cunningham Lawrence S. 86
- Curry Patrick 305
- św. Cyryl Jerozolimski 72
- św. Cyryl Konstantyn 409
- Czapliński Przemysław 370
- Czapski Józef 174, 175
- Czarnawski Tomasz Agaton 65
- Czycibor–Piotrowski Andrzej 154
- Czerwiński Marcin 203
- Czuj Jan 392
- Czyż Stanisław 180, 183, 185
- D**
- Daggy Robert E. 87, 88
- Daiches David 29
- Dalí Salvador 262
- Dancygier Józef 128
- Dante Alighieri 293, 296
- Darwin Charles 222, 223, 302
- Davis Menachem 260
- Dawid 21, 268, 382
- Dawkins Richard 116
- Dąbrowska Alicja 230
- Deacon Terrence 187, 195
- Deleuze Gilles 207, 208
- De Luca Erri 341–349
- Dembińska Katarzyna 60
- Dembska Albertyna 127, 131
- Deml Jakub 153, 154
- Dennett Daniel 116
- Derrida Jacques 8, 9, 11, 12, 20, 42, 58,
94, 100, 104, 109, 110, 204, 208,
254, 258, 269, 271, 286, 332, 362,
371, 373, 380, 408, 412
- Didi–Huberman Georges 55–59
- Dillard Annie 334
- Dilthey Wilhelm 242
- Dionizy Areopagita 411
- D’Isanto Luca 103
- Djakowska Alina 62
- Dmowski Roman 172
- Dobraczyński Jan 407

Dohnal Wojciech 228
 Domańska Ewa 165, 229
 Donald Merlin 187, 195, 196
 Dorandi Tiziano 128
 Dostojewski Fiodor M. 236
 Douglas Mary 222
 Doutreleau Louis 134
 Dovey Jon 206, 216
 Draguła Andrzej 199
 Dressler Wolfgang Ulrich 106
 Drewermann Eugen 64–68
 Dreyfus Hubert 187–193, 197
 Dufour Dany 204
 Dukaj Jacek 182
 Dunajew Michaił M. 237–240
 Dupré Louis 99
 de la Durantaye Leland 391, 395
 Durkheim Émile 120, 196
 Durylin Siergiej N. 238, 240
 Dybel Paweł 111
 Dylewska Maria 51
 Dziadek Adam 380
 Dzieściolowski Zygmunt 221

E

Eliade Mircea 35, 36, 40
 Elias Norbert 118
 Eliaz 270
 Eliot Thomas Stearns 26
 Engelking Anna 169
 Ernstowa Zofia 62
 Esposito Roberto 326–328, 334, 336,
 338, 340
 Eurypides 69, 71
 Evans Craig A. 131
 Evdokimov Paul 56
 Ezaw 42
 Ezechiel 83

F

Fagenblat Michael 22
 Fancher Betsy 295, 298
 Faulkner William 184
 św. Faustyna Kowalska 409
 Feldkamp Heiner 60
 Fesquet Henri 60, 61
 Ficowski Jerzy 271, 276, 284
 Filiciak Mirosław 215
 Flaubert Gustave 18
 Florenski Pavel A. 56
 Florowski Georgij 240
 Forajter Waclaw 373, 392, 396
 Foucault Michel 56, 58, 223, 226, 392
 bł. Fra Angelico 55–58
 św. Franciszek z Asyżu 89, 409
 Francken (Młodszy) Frans 67
 Frazer James G. 221, 304
 Freud Sigmund 7, 17–20, 22, 23, 28,
 43, 44, 83, 153, 225, 242, 243,
 254–256, 258, 393
 Frič Josef Václav 154
 Friedlanderová Hana 144
 Friedrich Robert 407
 Fromm Erich 110
 Frye Northrop 21
 Funk Wolf-Peter 134, 139

G

Gadacz Tadeusz 203, 242
 Gadamer Hans–Georg 50, 62, 63, 108,
 109, 242, 368
 Gandhi 167, 170–172, *zw.* Mahatma
 Gandhi Leela 229
 Gargani Aldo Giorgio 107, 110
 Genette Gérard 364
 Gesché Adolphe 72
 Geuss Raymond 19

Gibson William 206
 Giddens Anthony 372
 Giddings Seth 216
 Giedroyc Jerzy 165, 167
 Gilbert Stuart 37
 Gilewicz Joanna 211
 Gilson Étienne 50
 Girard René 34, 35
 Głowacka–Grajper Małgorzata 167
 Głowiński Michał 244
 Goertzel Ben 201
 Goethe Johann Wolfgang 34, 157, 353
 Gombrowicz Witold 273
 Goraj–Bryll Małgorzata 403
 Gorzkowski Janusz 65
 Goszczyński Seweryn 148
 Grant Iain 216
 Grant John E. 43
 Grądział–Wójcik Joanna 363, 364, 370,
 374, 376, 377
 Green David E. 18
 Green Henry Alan 138
 Gretkowska Manuela 407
 Griffin Michael 321
 Grisewood Harman 7
 Gruša Jiří 157, 158
 Grygar Mojmir 151
 św. Grzegorz z Nyssy 54
 Grżinić Marina 214
 Guitton Jean 61
 Guja Jowita 71
 Gumbrecht Hans Ulrich 165
 Gumnior Helmut 20
 Gusin Michał 8, 371
 Gutorow Jacek 375, 376
 Gwóźdź Andrzej 209, 214

H

Habermas Jürgen 8, 9, 46, 48, 119, 175,
 360
 Halík Tomáš 149, 151, 159, 160
 Hallowell Alfred Irving 305
 Halpern Romana 280, 281, 286
 Hampson Robert 229
 Hanafi Zakiya 328
 Hand Seán 95
 Harmless William 90
 Harries Martin 377
 Harris Sam 116
 Harshav Barbara 93
 Harvey Graham 305
 Harvey John W. 187
 Hašek Jaroslav 143, 144, 154, 158
 Havel Václav 151
 Havlíček–Borovský Karel 150
 Heelas Paul 123
 Hegel Georg Wilhelm Friedrich 18, 30,
 43, 50, 92, 164, 187, 193, 194,
 331
 Heidegger Martin 24, 30, 31, 35, 40,
 56, 63, 68, 69, 95, 101, 102, 106,
 189, 334, 339, 350, 353, 372
 Heim Michael 209
 Heisenberg Werner 118
 Heldke Lisa 80
 Herbert George 332
 Herbert Michael 302
 Herbert Zbigniew 9, 376, 405
 Herling–Grudziński Gustaw 179
 Hertz Aleksander 167
 Hertz Paweł 185
 Hervieu–Léger Danièle 123, 150, 159
 Hesse Hermann 65
 Hezjod 71
 Hirsch Samson Raphael 260
 Hitchens Christopher 116

Hobbes Thomas 28
 Hoffmann Krzysztof 383, 384, 387
 von Hofmannstahl Hugo 43
 Hölderlin Friedrich 43, 179
 Holona Mariam 248
 Holzapfel Rudolf Maria 163, 164, 170
 Homer 26, 27, 29, 77, 189, 190
 Hopfinger Maryla 205
 Hörisch Jochen 224
 Horkheimer Max 19, 20, 23–30, 32–36,
 38–41, 223
 Hornowski Tomasz 200
 Hrabal Bohumil 144, 341
 Huber Steffen 224
 Huizinga Johan 375
 Hulka–Laskowski Paweł 143
 Hullot–Kentor Robert 47
 Hulme Peter 229
 Hurtado Larry W. 133
 Hus Jan 142
 Huskinson Lucy 305
 Hyman Louis 29

I

Iglhaut Stefan 199
 św. Ignacy Loyola 409
 Iljinskaja Tatjana B. 235, 236
 Ionesco Eugène 36
 św. Ireneusz z Lyonu 132, 134
 Irzykowski Karol 179, 181
 Iversen Margaret 229
 Izaak 362

J

Jackowska Olga 408, *pseud.* Kora
 Jackowski Marek 408
 Jacobs Louis 269
 Jakimowicz Marcin 407

Jakub 22, 29, 42, 43, 362
 Jameson Fredric 73
 James William 313
 św. Jan 49, 72, 75–78, 308
 św. Jan Chryzostom 75
 św. Jan Chrzyciel 88
 Janik Del Ivan 302, 303
 Janion Maria 243
 Jankowicz Grzegorz 384–387
 św. Jan Nepomucen 142, 143
 św. Jan od Krzyża 409
 bł. Jan Paweł II 405
 Januszkiewicz Michał 98
 św. Jan z Damaszku 50–52
 Jarnuszkiewicz Antoni 412
 Jarzyńska Karina 376
 Jaskółowa Ewa 377
 Jaspers Karl 66
 Jastrow Marcus 267
 Jaworski Marcin 383
 Jeleński Konstanty A. 167
 Jephcott Edmund F.N. 23
 Jeřábek Mojmír 157
 Jeziorowski Jürgen 66
 Jezus Chrystus 52–55, 58, 59, 74–83,
 86, 99, 100, 103, 104, 111, 129,
 130, 151, 203, 206, 211, 238,
 241, 266, 294, 307, 308, 324,
 327, 329, 382, 404
 św. Joanna d'Arc 409
 Jochanan Ben Zakaj 255
 Johnson Mary Lynn 43
 Jones Bethan 304
 Jones David 7
 Joyce James 26–30, 36–38, 40–44, 47,
 184, 297
 Jung Carl Gustav 40, 41
 Justyn Filozof 241

K

Kaczmarek Olga 375
 Kadłubek Zbigniew 350, 351, 353–355,
 357, 358
 Kafka Franz 16, 108, 254–258,
 261–264, 268–271
 Kania Wojciech 72
 Kant Immanuel 21, 22, 25, 37, 40, 42,
 55, 56, 94, 222
 Karłowicz Jan 220
 Karpiński Jakub 126
 Karpowicz Tymoteusz 375
 Kasia Katarzyna 375
 Kasprzysiak Stanisław 7
 Kaufman Eleonor 373
 Kądziała Paweł 9
 Kearney Richard 85
 Kejlin–Mitelman Irena 283
 Kelly Kieran 216
 Kelly Sean Dorrance 187–193, 197
 Kempny Marian 167
 Kerkidas z Megalopolis 72
 Kermod Frank 43
 Khosroyev Aleksandr L. 129, 130
 Kierkegaard Søren 23, 62, 65, 109
 Kijowski Andrzej 178
 Kingston Mark 392
 Kippenberg Hans 137, 138
 Kishik David 261
 Kita Barbara 214
 Kita–Huber Jadwiga 224
 Klauza Karol 51
 von Kleist Heinrich 60
 Klejnocki Jarosław 384
 Kluszczyński Ryszard W. 207, 215, 216
 Kłoczowski Piotr 167
 Knoblauch Hubert 114, 117, 122
 Knotz Ksawery 210
 Kolbuszewski Jacek 166

Kołakowski Leszek 162, 181
 Komárek Martin 144, 146
 Komendant Tadeusz 58
 Konopnicka Maria 352
 Kopacki Andrzej 250
 Kopciński Jacek 176–178
 Kopkiewicz Aldona 385, 387
 Kornat Marek 167
 Korsmeyer Carolyn 80
 Kosatik Pavel 149, 150
 Kowalczyk Andrzej Stanisław 163, 164,
 167
 Kowalska Małgorzata 203
 Kowerska Zofia A. 220
 Koyama Kenichi 200
 Koziółek Ryszard 405
 Kozłowski Rościław 241
 Krasieński Janusz 180–182
 Krasieński Zygmunt 185
 Kraszewski Józef Ignacy 169
 Kraushar Aleksander 221
 Křesadlo Jan 147
 Kristeva Julia 225
 Krokiewicz Adam 134
 Kropiwnicki Maciej 116, 373
 Królak Sławomir 99, 115, 391
 Kryczyńska Anna 65
 Krzemieniowa Krystyna 98, 238
 Krzemień–Ojak Sław 214
 Krzywiac Grzegorz 172
 Kubiak Zygmunt 161
 Kuczyńska Alicja 375
 Kuglin Jan 355
 Kula Agata 412
 Kullmann Wolfgang 128
 Kummer Kazimierz 180
 Kundera Milan 144
 Kunstmann Joachim 66
 Kunz Magdalena 117

Kunz Tomasz 117, 119, 120
 Kuper Adam 230
 Kurdziel Włodzimierz 121
 Kuryś Agnieszka 72
 Kuśmirek Anna 127
 Kutyla Julian 116
 Kwaterko Mateusz 395
 Kwintylian 132, *właśc.* Marcus Fabius
 Quintilianus

L

Labuda Gerard 126
 Lacan Jacques 77
 Lachowska Dorota 248
 Laignel-Lavastine Alexandra 36
 Lam Andrzej 370
 Lampel Zvi 270
 Lanham Andrew 191
 Lantz Kenneth A. 240
 Lawrence D.H. (David Herbert)
 300–309, 311, 313, 332
 Lechoń Jan 179
 Légaut Marcel 61, 62
 Leibniz Gottfried Wilhelm 213
 Lenin Włodzimierz I. 183,
właśc. Włodzimierz I. Uljanow
 Lennon John 316
 Leontjew Konstantin N. 236, 237
 Leopardi Giacomo 336
 Leskowikołaj S. 232–241
 Leśmian Bolesław 108, 405
 Leśniewski Norbert 98, 106, 110
 Levenson Alan T. 269
 Levinas Emmanuel 9, 22, 29, 35, 44, 85,
 90–97, 412, 414
 Lévy Pierre 202, 205, 210
 Lewandowska Sabina 99
 Libera Antoni 70, 186
 Librowiczowa Ewa 245

Lingis Alphonso 29, 91, 95, 325, 326
 Linneusz Karol 223, *właśc.* Carl von
 Linné
 Linzey Andrew 304, 309, 310
 Lipszyc Adam 242, 249, 396
 Lister Martin 216
 Livingstone Rodney 114
 Loepfe Alfred 161, 163
 Loomba Ania 228
 Lorek Marta 216
 Losskij Vladimir N. 50
 Lot 376–382
 Löwith Karl 18
 Low Katherine B. 377
 Luckmann Thomas 114, 115, 117,
 121–123
 Luter Marcin 68, 69, 99, 251,
właśc. Martin Luther

Ł

Łanowski Jerzy 69
 Ławińska-Tyszkowska Janina 69
 Łukasiewicz Małgorzata 108
 Łukaszyc Ewa 100, 107

M

Mácha Karel Hynek 150, 151
 Machala Lubomír 144
 MacIntyre Alasdair 244, 245, 251
 Mader-Lin Eric 292, 297, 298
 Magee Rosemary M. 290
 Mahé Jean-Pierre 129
 Mahomet 111, 327, 329, *właśc.*
 Muhammad Ibn Abd Allah
 Majeran Tomasz 389
 Majewski Józef 200
 Majmonides 22, 39, 260, 268–270,
właśc. Mosze Ben Majmon
 św. Maksymilian Kolbe 409

Malejonek Dariusz 407
 Malinowska Anna 102
 Mann Thomas 243–248, 250–252, 353
 de Man Paul 365
 Margański Janusz 123
 św. Maria Magdalena 266
 Marion Jean-Luc 50
 Markowski Michał Paweł 107, 271, 368
 Marksches Christoph 138
 Marks Karol 42, 373, *właśc.* Karl
 Heinrich Marx
 Marquard Odo 98
 Marzęcki Józef 215
 Masaryk Tomáš Garrigue 151, 152, 154
 św. Mateusz 307
 Mauriac Claude 407
 McCartney Paul 316
 McClure John A. 10, 11, 311, 313, 376
 McKeane John 323
 McLennan John Ferguson 220
 McLuhan Marshall 88, 210
 McMahan Alison 215
 Med Jaroslav 146
 Medosch Armin 199
 Mendez Montoya Angel F. 79–82, 84
 Menninghaus Winfried 225, 226
 Merton Thomas 85–91, 94, 96, 97
 Metcalfe Robert 201
 św. Metody 409
 Meyendorff John 50, 240
 Michalak Agnieszka 249
 Michalski Krzysztof 63, 108
 Michalski Marian 133
 Michels Volker 65
 Mickiewicz Adam 171
 Mioletinski Eleazar M. 128
 Mierosławski Ludwik 381
 Mieszkowski Tadeusz 49

Milbank John 18, 115
 Miller Arnold V. 187
 Mill John Stuart 117
 Mills Catherine 391
 Miłobędzka Krystyna 366
 Miłosz Czesław 167, 174, 178, 179, 405
 Miracki Bartek 65
 Mitchell Mike 261
 Mitek-Dziemba Alina 9, 102, 145, 373,
 374
 Miziński Piotr 248
 Mlejnek Josef 146
 Mochacki Maurycy 178, 180
 Mojżesz 19, 28, 39, 111, 212, 255, 258
 Mol Hans 121
 Moravec Hans 214
 Morcinek Gustaw 350, 353–357
 Morgan Thaïs E. 364
 Morgan Thomas 208
 Morris Charles W. 365
 Morrison Toni 11, 311, 376
 Mościcki Paweł 116, 117, 386, 387
 Motak Dominika 114
 Moylan Tom 321
 Mrówczyński Piotr 8
 Munz Peter 137, 138
 Murchland Bernard 60
 Murray Alex 391
 Musiał Łukasz 271, 386
 Musil Robert 184
 Myszor Wincenty 127, 129–132, 136
 Myśliwski Wiesław 109
 Mytych-Forajter Beata 373, 374

N

Najder Zdzisław 185
 Nalewajk Żaneta 273
 Nancy Jean-Luc 8, 50, 322–324,
 371–374, 380, 381

Nawarecki Aleksander 353
 Neron 351, *właśc.* Nero Claudius
     Drusus Germanicus Caesar
 Newman John Henry 169
 Nietzsche Friedrich 18, 31, 73, 101,
     161, 163, 164, 226, 243, 301,
     303, 321
 św. Nikefor 50–52, 57
 Nilsson Martin 108
 Noica Constantin 50
 Norwid Cyprian Kamil 352, 381
 Nowacki Dariusz 176
 Nowaczyński Piotr 164
 Nowakowska Agnieszka 172
 Nowakowski Marek 180, 182, 183
 Nowicka Ewa 167
 Nurczyńska–Fidelska Ewelina 207
 Nusbaum–Hilarowicz Józef 223
 Nycz Ryszard 102, 108, 362, 365, 368

O

Obrębski Józef 168, 169
 O'Brien Flann 289–298, *właśc.* Brian
     O'Nollan
 O'Connor Flannery 289–298
 św. Ojciec Pio 409
 Olszewicz Bolesław 221
 Onofri Massimo 349
 Orlandi Massimo 341–343, 347, 349
 Orłowski Hubert 238
 Orygenes 132, 238
 Osečkina S. 238
 Ostrowicki Michał 209, 213
 Ostrowska Wanda 355
 Oszejca Wacław 405
 Otto Rudolf 187, 193
 Ozorowski Edward 50

P

Pachciarek Paweł 49
 Pacukiewicz Marek 228, 229
 Pagels Elaine H. 136, 138
 Painchaud Louis 136, 139
 Palouš Radim 156
 Panas Władysław 275
 Panofsky Erwin 55, 56
 Pańków Marcin 9, 360
 Parrot Douglas M. 130
 Pascal Blaise 147, 332
 Pasierb Janusz Stanisław 405
 Pater Walter 43
 Patočka Jan 155–157, 339
 Pawelec Andrzej 121
 św. Paweł 45, 52, 74, 75, 79, 116, 206,
     209, 210, 351, 373, 391
 Paziński Piotr 29
 Pedatella Stefan 261
 Pejker Maria G. 234, 235
 Pendell Dale 336
 Pico della Mirandola Giovanni 56
 Piecuch Czesława 66
 Pieszczachowicz Jan 168
 Pietras Henryk 132
 Pietrych Krystyna 388
 św. Piotr 351
 Piskorz Artur 209, 214
 Platon 127, 130, 154, 167, 203, 321, 370
 Plessner Helmuth 196
 Pleśniewicz Andrzej 280
 Plotyn 134
 Podgórzec Zbigniew 56
 Poirier Paul-Hubert 129, 134
 Pokojska Agnieszka 371
 Poks Małgorzata 87
 Polhemus Robert M. 377, 382
 Polkowski Jan 185

bl. Popieluszko Jerzy 409
 Popowicki Aleksandr 234
 Porczak Antoni 213
 Porfiriusz z Tyru 134
 Porter–Szűcs Brian 172
 Postman Neil 375
 Potępa Maciej 98
 Preisendanz Karl 131
 Preisner Rio 155
 Prenowitz Eric 20
 Prokopiuk Jerzy 50, 110, 225
 Proust Marcel 174, 280
 Przybysławski Artur 365
 Przyłębski Andrzej 63, 98, 224
 Pseudo–Dionizy 57
 Puchejda Adam 11, 251
 Putna Martin C. 144–146
 Pynchon Thomas 11, 311, 375

R

Rabelais François 353
 Racine Jean Baptiste 70, 71
 Raschke Carl 73, 84
 Raszi 265, *właśc.* Szelomo Icchaki
 Ratajczak Tomasz 199
 Reinhard Kenneth 7
 Reszke Robert 109
 Reynek Bohuslav 146
 Ricoeur Paul 98, 100, 106, 107, 109,
     111, 242
 Rieff Philip 255, 270
 Rilke Rainer Maria 89, 108, 334
 Robbins Jeffrey W. 98
 Roberts Jimmy J.M. 267
 Roberts Warren 304
 Robins Kevin 206
 Robinson James M. 127
 Rorty Richard 99, 103, 104, 115, 204,
     208
 Rosenzweig Franz 7, 43, 269
 Rosiek Stanisław 283
 Rotrekl Zdeněk 160
 Rötzer Florian 199
 Rousseau Adelin 134
 Rozanow Wasilij W. 174
 Różewicz Tadeusz 108, 375, 405
 Rudnicki Szymon 172
 Rudolf II 157
 Rumbaugh Duane 195
 Rusinek Michał 365
 Russon John 193, 195
 Rut 382
 Rutkowski Krzysztof 162
 Rybicka Elżbieta 361, 362

S

de Sade Donatien Alphonse François
     38
 Sadza Agata 216
 Said Edward W. 181
 Salwa Mateusz 386
 Santner Eric 7, 43
 Sarajlić Izet 341
 Saroyan William 292
 Sartre Jean–Paul 89
 de Saussure Ferdinand 73
 Savage–Rumbaugh Sue 195
 Sawicka Katarzyna 216
 Schindler Michał 144
 von Schlegel Friedrich 37, 41
 Schmemann Alexander 240
 Schmid Noerr Gunzelin 23
 Schmidt Bettina 305
 Scholem Gershom 20, 254–256, 258,
     266, 267
 Schönborn Christoph 51, 54
 von Schönborn Felizitas 65
 Schopenhauer Arthur 37, 243

- Schulz Bruno 109, 271–273, 275–277, 279, 280, 282–288
- Sciascia Leonardo 62
- Scopello Madeleine 129
- Scott Alan B. 135, 136
- Scruton Roger 311, 312
- Scuderi Attilio 343, 346
- Seel Martin 19
- Serafin Andrzej 69
- Serwański Jacek 229
- Severino Emanuele 50
- Sheppard Richard 108
- Sieczkowski Tomasz 230
- Sienkiewicz Henryk 352
- Simmel Georg 224
- Sipowicz Kamil 408
- Sitarski Piotr 214
- Skalický Karel 150
- Skarga Barbara 203
- Skolnik Fred 260
- Skórczewski Dariusz 176, 178
- Slavík Ivan 141, 148
- Sloterdijk Peter 24, 350
- Sławek Tadeusz 145, 155, 156
- Sławiński Janusz 126
- Słowacki Juliusz 148
- Smith Anthony D. 181
- Smith James K.A. 104
- Smith Michael B. 93
- Sochoń Jan 405
- Soćko Joanna 102
- Sokol Jan 158, 159
- Sokrates 161, 163, 167
- de Sola Pinto Vivian 304
- Soloveitchik Joseph 269
- Sosnowska Danuta 162, 169, 173, 174
- Sosnowski Andrzej 375, 390, 392
- Sowinski Grzegorz 225
- Spencer Herbert 117
- Spinoza Baruch 269
- Staff Leopold 164
- Stasiuk Andrzej 405
- Staten Henry 77, 78
- Stefanowska Zofia 126
- Steiner George 29
- Stelmaszczyk Barbara 98, 102
- Stempowski Jerzy 167
- Stendhal 17, *właśc.* Henri Beyle
- Sternhell Zeev 166
- Stiegler Bernard 204
- Stolarowa Irina V. 241
- Strzelecki Jan 110
- Surma–Gawłowska Monika 98, 100, 386
- Švankmajer Jan 143
- Swift Jonathan 353
- Swoboda Tomasz 380
- Szacki Jerzy 178
- Szaruga Leszek 359, 381, *właśc.* Aleksander Wirpsza
- Szczebalski Piotr K. 235
- Szestow Lew 350
- Szklowski Wiktor B. 410
- Sznajderman Monika 199
- Szostak Violetta 411–413
- Szulakiewicz Marek 111
- Szulżycka Alina 372
- Szwedek Aleksander 106
- Szydłowska Waleria 362
- Szymaniak Karolina 11, 251
- Szymborska Wisława 405, 413
- Szymik Jerzy 405
- Szymona Wiesław 51
- Szymutko Stefan 354, 358
- Ś**
- Śliwiński Piotr 383
- Śpiewak Paweł 185

- T**
- Tajfel Henri 135
- Tambor Jolanta 376
- Tarnowski Karol 203
- Taubes Jacob 25, 42, 44, 45, 47
- Taylor Charles 11, 18, 114, 121, 242–244, 248–253
- Taylor Mark C. 29, 91
- Teale Edwin Way 334
- św. Teodor Studyta 50–55, 57, 59
- św. Teresa z Ávili 409
- Theißen Gerd 136, 137
- Thiel–Jańczuk Katarzyna 410
- Thomas Dylan 332
- Thomas Ronald Stuart 318–325, 327–333
- Thomassen Einar 129, 136, 139
- Thomte Reidar 23
- Thoreau Henry David 339, 380
- Tischner Józef 409, 411
- Tkaczyszyn–Dycki Eugeniusz 383–401
- Todd Jane Marie 94
- Todorov Tzvetan 244, 253
- Tokarska–Bakir Joanna 222
- Tolstoj Lew N. 174, 235, 236
- św. Tomasz z Akwinu 310
- Tönnies Ferdinand 247
- Topol Jáchym 144, 145
- Topolski Jerzy 126
- Toporow Władimir N. 362
- Towiański Andrzej 148
- Trakl Georg 179
- Trębicka Maria 352
- Tripp David H. 129
- Trocha Bogdan 199
- Trzcionkowski Lech 108
- Tuček Milan 144
- Turczyn Anna 98
- Turner John C. 135
- Turner John D. 134
- Turowski Cyryl 240
- Tuwim Julian 221
- Twardowski Jan 405
- Tylor Edward B. 220, 224
- U**
- Ulicka Danuta 9
- Ulińska Ewa 7
- de Unamuno Miguel 72
- Unilowski Krzysztof 176
- Urban Grażyna 235
- Urban Miłoś 144, 145
- Urbanowski Maciej 176, 181
- Usener Hermann 197
- Uspienski Leonid A. 51
- V**
- Vasari Giorgio 55
- Vattimo Gianni 8, 50, 98–110, 115, 204, 374–376
- Verne Jules 297
- Vincenz Andrzej 166, 173
- Vincenz Irena 165, 166
- Vincenz Stanisław 109, 161–175
- Virilio Paul 214
- Vokolek Vladimír 141, 158
- Voltaire 353, *właśc.* François-Marie Arouet
- Vrána Karel 159, 160
- de Vries Hent 199
- W**
- Wagner Richard 41
- Waits Tom 414
- Walas Teresa 362
- Walcott Derek 316
- Waldstein Michael 132
- Wallace David Foster 192

- Ward Graham 80–82
 Warmiński Andrzej 365
 Wasilewska Anna 271
 Waśniewski Zenon 282, 284–286
 Wawrzyszko Paweł 108
 Webb David 103
 Webb Robert L. 131
 Weber Max 170, 244, 246–252
 Weber Samuel 199
 Weil Simone 369, 370
 Welch Rhiannon Noel 326
 Wellmer Albrecht 46
 Welsch Wolfgang 211, 214
 Węclawski Tomasz 203,
     obecnie Tomasz Polak
 Whyte Jessica 391
 Wiebe Richard A. 131
 Wielowieyski Andrzej 369, 370
 Wierzyński Kazimierz 179
 Wildstein Bronisław 183, 186
 Wilson Bryan R. 115
 Wirpsza Witold 359–362, 364–372,
     374–382
 Wisse Frederik 132
 Wiśniowski Sygurd 220, 221, 224, 227,
     229
 Witkiewicz Stanisław Ignacy (Witkacy)
     276
 Witkowski Michał 384
 Wittgenstein Ludwig 46
 Wodziński Cezary 350
 Wolfe Cary 301, 302
 Wolin Richard 19
 Wolny–Hamkała Agnieszka 410, 411
 Wordsworth William 30, 43
 Woźniakowski Henryk 72
 Wright T.R. 306, 307
 Wroczyński Tomasz 370
 Wygotski Lew S. 195
 Wyka Kazimierz 186
 Wyskiel Wojciech 271
- Y**
- Yamamoto Dorothy 309
 Yeats William Butler 266
 Yehudai Gaon 259
- Z**
- Zabala Santiago 99, 103, 104, 110, 115,
     116, 124
 Zahradníček Jan 142
 Zajdel Jakub 215
 Zalewski Sylwester 50
 Załuski Tomasz 8, 371, 372
 Zambrzycki Władysław 182
 Zawadzki Andrzej 98, 100, 102, 108
 Zieja Jan 409
 Zimand Roman 244
 Zizioulas John D. 74, 76
 Znaniński Florian 164
 Znaniński Przemysław 204
 Zolotuchina Olesia 239
 Zukofsky Louis 89
 Zwi Werblowsky Raphael J. 266
 Zychowicz Juliusz 151
- Ž**
- Žeromski Stefan 179, 181, 185
 Žukowski Tomasz 176
 Žurowska Maria 51, 56
 Žychliński Arkadiusz 271, 350
 Žyłko Bogusław 362
- Ž**
- Žižek Slavoj 7, 105, 116, 119, 120, 266,
     324, 374, 410

Więzi Wspólnoty. Literatura – religia – komparatystyka
The Ties of Community. Literature, Religion, Comparative Studies

Redakcja / Edited by

Piotr Bogalecki, Alina Mitek-Dziemba, Tadeusz Sławek

Katowice 2013

Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

Copyright © by Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2013

Wydanie I

Printed in Poland

Opracowanie graficzne

Natalia Armata

Korekta

Adriana Biedrowska, Małgorzata Matyjasek

Adiustacja, indeks

Małgorzata Nadwadowska

Skład

Wydawnictwo FA-art

ISBN 978-83-60406-36-6

Wydawnictwo FA-art

40-032 Katowice, pl. Sejmu Śląskiego 2, pok. 205

Zamówienia

www.FA-art.pl

prenumerata@FA-art.pl

Druk

TextPartner sp. j.

Katowice

Wacław Forajter

w postkolonialnej analizie

XIX-wiecznego totemizmu

Marta Łukaszewicz

o Leskowie i Kościele prawosławnym

Agnieszka Kaczmarek

na temat wspólnoty u T. Manna

Maciej Stroński

o wspólnocie myśli żydowskiej

i słabym mesjanizmie

Grzegorz Marcinkowski

o pisaniu i alienacji u Schulza

Joanna Stolarek

o duchowości katolickiej

w anglojęzycznej beletryście

Alina Mitek-Dziemba

o postsekularnej teologii zwierząt

u D.H. Lawrence'a

Tadeusz Sławek

w interpretacji poetyckiej

teologii R.S. Thomasa

Anna Porczyk

o Biblii według E. De Luki

Marek Mikołajec

o doświadczeniu wspólnoty

w tekstach Morcinka i Kadłubka

Piotr Bogalecki

o postsekularności Wykorzenia Wirpsy

Tomasz Umerle

w próbie postsekularnej lektury wierszy

Tkaczyszyna-Dyckiego

Aleksander Nawarecki

o dyskursie religijnym Bargielskiej

580g

Pewne przerywające rozłączenie jest warunkiem „więzi społecznej”, samym oddechem wszelkiej „wspólnoty”. Nie jest to nawet węzeł warunku wzajemnego, a raczej możliwość otwarta na rozsuwanie każdego węzła, na rozcięcie lub rozerwanie. Tu właśnie otwierają się *socius*, czyli relacja do innego jako tajemnica doświadczenia poświadczającego – a zatem pewnej wiary.

Z *Wiary i wiedzy* Jacques'a Derridy

Współczesne postsekularne zainteresowanie religią – nieredukowalne do prostodusznie, jeśli nie wręcz prostacko, pojmanego jej „powrotu” – wydaje się nam inspirujące i warte kontynuacji, a jednocześnie wymagające rzetelnej refleksji nad jego przyszłością, przebiegiem i przyczynami. W efekcie zasygnalizowany w tytule niniejszej monografii splot (a może i supet...) problemów i dyskursów jawi się zarówno jako obiecujący, jak i niezwykle złożony. Zdajemy sobie sprawę, że zaciskając się wciąż bardziej i bardziej, węzeł ten – jak w przypominającej przestrożę Gordionu miniaturze Zbigniewa Herberta – nie przestaje „kpić sobie z naszych wysiłków”. Zamiast jednak dobywać miecza, aby dokonać nieodwracalnego cięcia, chcielibyśmy mimo wszystko raz jeszcze zadać sobie kilka, ciągle niewczesnych, pytań, ufni w możliwość odnalezienia nowych na nie odpowiedzi, a zarazem świadomi, że ich poszukiwanie – jak w *Węźle gordyjskim* pisze Herbert – „zakłada zgodę na błędzenie; bezradność wobec splątanej materii świata, cudowną ludzką niepewność i pokorną cierpliwość”. W jaki zatem sposób można mówić dziś o teologii i religijności, a do jakiego typu refleksji obligują nas wewnętrzne prawa tej i innych akademickich dyscyplin? Czy nie więżą one namysłu nad tym szczególnie frapującym typem więzi, jaki nazywamy religią? Czy można jeszcze uprawiać teologię na sposób ahistoryczny, stroniący od jakichkolwiek odniesień do ustaleń nauk społeczno-politycznych? Czy ma sens podejmowanie interpretacji tekstów literackich i kulturowych bez świadomości ich kryptoteologicznych uwikłań? Czy możliwa jest inna, nowa refleksja nad religią i na czym miałyby ona polegać? Czy możliwe są więzi bez więzów?

Ze wstępu Piotra Bogaleckiego, Aliny Mitek-Dziemby i Tadeusza Sławka

ISBN 978-83-60406-36-6

9 788360 406366 >

www.FA-art.pl